

מהאמור משמע לכאורה שכלי גבוה ג' שאינו רחב ארבעה המונח ברשות הרבים, דינו כ'מקום פטור' ומותר להניח עליו אף מדרבנן, ואינו בטל לרשות הרבים. ולא כן פסקו החיי-אדם (מט,ח) ושער הציון (שמה סקט"ו). ומשמע שנקטו שהוא רה"ר דאורייתא [ודלא כאבן העוזר]. ושמא שונה אבוס שהוא כלי כבד וקבוע לכך אינו בטל לרה"ר. וכ"כ הריטב"א כאן לענין דין כרמלית בכלים, החלק בין הערבה הקבועה לשאר כלים.

עוד יתכן כיון שראשו ברה"י אינו בטל לרשות הרבים לפיכך נידון כמקום פטור. גם יש לעיין אם יש שם מספוא גבוה ג' לכאורה הוי מקום פטור כמו קוצים ברשות הרבים, ולא גרע בשביל שהם נתונים בתוך כלי, ובאופן זה יש להעמיד דברי הראב"ד. אך י"ל כיון שהכלי בטל לרשות, גם מה שבתוכו בטל ואינו כמקום נפרד לעצמו.

זכי האי גוונא מי מיחייב והאמר רב ספרא אמר ר' אמי אריו"ח המפנה חפציו מזוית לזוית ונמלך עליהן והוציאן פטור... ובשלמא אם היינו מפרשים הברייתא 'לא ימלא אדם מים...' בדלא נקיט לה, שפיר יש לאסור מחשש הוצאה אעפ"י שלא נתכוין בעקירתו להוציא, כי בודאי יצא הכלי על ידי נענוע ראש הבהמה, הלכך אעפ"י שאין חיוב חטאת בדבר יש לאסור, משא"כ לאביי הרי אינה אלא גזירה, ואין לגזור אם לא יבוא לידי חיוב דאורייתא (שפת אמת).

אעפ"י שמ"מ דבר שאינו מתכוין הוא ואינו 'פסיק רישיה' וגם לא ניהא ליה שתטה ראשה ותוציא, מצינו שגזרו באופן זה כשקרוב הדבר למלאכה גמורה. ע' במובא ביוסף דעת שבת קמא:

תניתיה ובלבד שתהא הפרה ראשה ורובה מבפנים ושותה. מאי לאו דנקיט לה ונקיט מגא. יתכן ודייק כן מלשון 'ובלבד' שמשמע שאין שום דרך התר אלא אם ראשה ורובה מבפנים. גם יתכן שמסתמך על הברייתא שבסמוך 'לא ימלא אדם מים ויתן בשבת לפני בהמתו' שמשמע דבלא נקיט לה אסור, כמו שמפרש והולך (עפ"י רשב"א ועוד).

תניא נמי הכי רבי אלעזר אוסר בגמל הואיל וצוארו ארוך. ההוכחה מהברייתא מתייחסת לגוף סברת החילוק בין גמל לשאר בהמות, שהרי ר"א אוסר אף בראשו ורובו בפנים מאותו טעם, ואם כן לדין יש לומר שרק בגמל צריך שיהא ראשו ורובו בפנים אף בדנקיט ליה, כי אעפ"י שאינו נשמש ממנו מצוי הוא שיעקם צוארו ויוציאנו לחוץ, משא"כ בשאר בהמות (ע' חכמת שלמה, שפת אמת, רא"מ הורביץ).

דף כא

זאי לבהמה מה לי חיים מה לי מכונסין? ואין לתרץ שלכך צריך מים חיים – משום שאינם פוסקים, אבל במי בור שאינם נובעים לא התירו שמא ייפסקו. שאם אכן זהו הטעם, בדין היה להתיר אף בבור הרבים, כי ברבים המזכירים אלו את אלו אין חשש שמא ייפסקו (ע' תוס' יח. ד"ה בור. ואולם בספר תורת חיים הקשה על כך. וע' גם בפירושו ר"ח בן שמואל על הרי"ף במשנה להלן שפירש טעמו של ריב"ב להצריך באר, משום שבור הרבים חוששים שמא יכלו המים ויסמכו זה על זה ויבואו לטלטל).

ובריטב"א מבואר שדיוק הגמרא הוא מלשון 'מים חיים' שמשמע מים זכים הראויים לאדם, שאם הכוונה רק לאפוקי מי בור, היה לו לומר 'באר' ותו לו. (וכיוון לכך הנצי"ב בחדושי. וצדד לגרוס 'מוכין' במקום 'מכונסין'. ע"ש).

ולהלן כג. שעושה הש"ס צריכותא בדברי שמואל, יכול היה לומר שמשמיענו 'חיים' אלא דעדיפא מיניה קאמר.

'בעינן מידי דחזי לאדם'. יש מפרשים שרק בבאר מים הראויים לשתית אדם, רגילים לקבוע להשקיית בהמותיהם, מפני שראויים גם לאנשים עצמם, ואף בשבת ראויים להם על ידי ירידתם לבור, וגם ע"י ששואבים לבהמות ממילא מותרים המים גם לאדם (ע' שפת אמת ועוד. וקרוב הוא לדברי התוס'. ויל"פ שזו כוונת רש"י 'מים חשובים' שאז המקום חשוב לקבוע בו ישיבה).

'בורגנין... בחו"ל נמי לא, דשכיחי גנבי' שגונבים בלילה כל מה שבתוך הבורגנים, ומשום כך אינם עשויים לדירת קבע (רבנו יהונתן. ורש"י שכתב 'דגנבי להו' אולי כוונתו את הבורגנים עצמם. או כוונתו שגונבים לשומרים היושבים שם).

'דבר זה אמרו דוד ולא פירשו אמרו איוב ולא פירשו...'. פירש מהרש"א ז"ל: כל אחד הוסיף לפרש מימד נוסף בתורה שלא נתפרש על ידי קודמיו, עד שבא זכריה ופירש חלקי התורה כולם; – דוד הזכיר מדת הרוחב בלבד; זהו החלק המעשי שבתורה, המצוות – רחבה מצותך מאד. איוב הוסיף לדבר על התורה בכללה, ולכך הזכיר מידת האורך עם הרוחב – אַרְפֶּה מאריך מדה ורחבה מני ים. [וכפי המבואר להלן, מידת האורך כפולה מהרוחב. ולפי הענין יש לרמוז בזה שהצד הלימודי כפול מהצד המעשי, כי זה האחרון מוכרע תמיד לצד אחד, ואילו מבחינת התורה גופא יש גם צד הפכי, כענין הללו מטמאים והללו מטהרים, אלו ואלו דא"ח].

בא יחזקאל והוסיף בה פנים ואחור; הפשט הגלוי לכל והדרש הנסתר. שם נכתבו פורענותם של צדיקים בעולם הזה, מתן שכרם לעולם הבא, ופורענותם של רשעים לעת"ל. [נראה שבתבית 'הי' כלול גם תשלום שכר הרשעים לעולם הזה להאבידם, שאעפ"י שפשט המלה מורה על נהי ושבר, יש בה צליל של שמחה (כמבואר במדרשים על 'ויהי' – וי הי', כלומר שמחה זמנית. ומ"מ גם היא פורענות להם, כדי להאבידם].

עד שבא זכריה ותאר את כל ארבעת החלקים שבתורה; 'מגִּלָּה עֵפֶה, אֲרֵכָה עֲשָׂרִים בָּאֵמָה וְרַחֲבָה עֶשֶׂר בָּאֵמָה, וְכִי פִשְׁטָהּ לֹה... וכי קלפת לה...'. – על ידי הקילוף [שלאחר פשיטת הכפל] נתוספו שני חלקים נוספים, והם סודות התורה; מעשה בראשית ומעשה מרכבה שאינם נגלים אלא בטורח על ידי 'קילוף'. ע"ע בהקדמה לספר תולדות יעקב יוסף.

רמז מספר שלשת אלפים ומאתים זרתות – ע' בספר בן יהוידע.

(ע"ב) '... תאנים הרעות אלו רשעים גמורים. ושמא תאמר אבד סברם ובטל סיכומם, ת"ל הדודאים נתנו ריח – אלו ואלו עתידין שיתנו ריח' – שגם פושעי ישראל לא ידח מהם נדה, כי יש בהם נקודה קדושה במעמקי הלב וסופם שיתנו ריח אחרי שיצרפו. אז יכלה הרע שמסכיב וישאר השורש הטוב.

וכתוב נתנו לשון עבר – כי באמת הרשעות כולה אינה נוגעת לעצם היהדות, לנקודה האמיתית שבלב, וכמו שכתב הרמב"ם (בהל' גירושין) שרצונו הפנימי של אדם מישראל הוא לעשות רצון קונו. ואפילו הגדיל עוונות וכבר נכנס היצר פנימה ונעשה 'בעל הבית' (ע' סוכה נב:), אעפ"כ שורש היהדות ישנו במעמקי הלב אלא שמעוטף בלבושי שק רבים, וד' אשר יראה ללבב רואה בו גם אז אותה הנקודה הנותנת ריח טוב. [וכן המבין המרגיש בריח טוב כיצחק אבינו ע"ה, יוכל להריח ריח טוב של גן עדן אצל הבוגדים, בטרם שבו והגיעו לשלימות התיקון] (עפ"י 'עמלה של תורה' לר"צ הכהן, ו).

וענין הריח הטוב הוא על ידי שהזדונות נעשות כזכויות, והוא מקום שבעלי תשובה עומדים, שהם

מגיעים עד שער החמשים בו מתגלית הידיעה איך שצפה ה' יתברך מקודם במעשיהם של רשעים, ועל ידי השגה זו נעשה הרע ל'טוב מאד' (עפ"י פרי צדיק וילך וט"ז).

ע"ע בדרשות הר"ן (א) אודות ענין עירוב החלבנה שריחה רע בקטורת, שיש לה הכח לעורר ולהוציא איכויות הסמים האחרים לטוב, וכן בענין צירוף הרשעים בכלל ישראל, שהם משלימים הריח הטוב של הכלל. ע' בדרשות בית ישי ח"א עמ' קצה (מהדור"ק).

'בני, הזהר בדברי סופרים יותר מדברי תורה שדברי תורה יש בהן עשה ולא תעשה, ודברי סופרים כל העובר על דברי סופרים חייב מיתה' – שעשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה (עפ"י שו"ת משפטי שמואל ה). ויש מי שפירש, כיון שכל דברי סופרים הוסמכו על 'לא תסור' האמור בפרשת זקן ממרא, הוסמכו אף לענין חיוב מיתה האמור בה (עפ"י סמיכת חכמים ברכות ד:).

ומהרש"א פירש בסיגים שנתנו חכמים על מצוות שיש בהן חיוב מיתה, כגון נטילת ידיים משום סרך תרומה. וכבר תמהו על דבריו מהסוגיא בברכות (ד:): שאמרו כן לענין מצות קריאת שמע. ויש מתרצים ששם הפליגו חכמים לזרוז משום אונס שינה, וכמו שאמרו בגמרא שם (עפ"י שדי חמד מערכת ה, צב; נפש חיה או"ח שכד, יד).

וזהו לשון רבנו יונה (ג,ה): 'ועתה הלא לך לדעת מפני מה העובר על דברי חכמים חייב מיתה יותר מן העובר על מצוות עשה ועל מצוות לא תעשה. וזה פשר הדבר; כי העובר על דברי חכמים אשר מלאו לבו לעשות כן כי תקל מצותם בעיניו, לא מהתגבר יצרו עליו, אבל כי תכהינה עיניו מראות אור דבריהם ולא יהלך לנוגה האמונה ולא משך בעול גזרתם ולא יטרח לקים מאמרם כי לא נכתב בספר התורה. ולא נהג כדרך העובר על דברי התורה אשר נפשו מרה לו, נקטו בפניו, ויירא ויצר לו כי ישיאנו יצרו לחטוא – על כן משפט מות יהיה לאיש, כי הפיל דבר אחד מכל דבריהם הטובים, והנה הוא כאומר ננתקה את מוסרותימו, ודומה למה שכתוב בענין זקן הממרה את פי החכמים והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמע אל הכהן וגו'.

והשניה, כי האיש ההוא רחוק מן התשובה, אחרי אשר אין הדבר חמור עליו כי ישנה באולתו תמיד. והחטא הקל ענשו יותר מן החמור בהכשל בו החוטא פעמים רבות.

א. ע' בדברי תלמיד רבנו יונה ברכות שם, שלכך אמרו על האוכל וישן ומתאחר מלקרוא 'חייב מיתה', כדי שלא יאמר בלבו כיון שאין זה אלא סיג לא אחוש לדבר – אפשר לפרש לפי שיטתו, שמתחייב על הזלזול הזה גופא, בכך שאינו חש לסיג שסיגו חכמים.

וכענין זה פירש בשו"ע הגר"ז (או"ח סג,ב) אודות היושב שנעמד כדי לקרוא ק"ש של שחרית בקימה – נקרא עברייך, כיון שחכמים אמרו שאין מעלה כלל במעומד והוא מחמיר לעמוד, הרי נראה שאינו חושש לדבריהם ולפירושם בכתוב, לכך חייב מיתה (ע' ירושלמי סנהדרין יא,ד).

ב. לכאורה נראה לפרש משמעות הסגנון 'כל העובר... [ולא 'מי שעבר...]' בלשון הווה מתמשך, כלומר שמזלזל בדבריהם ואינו רגיל לחוש להם, וכמו שמשמע בסוטה ד: 'כל המזלזל בנטי' נעקר מן העולם' ובפרש"י. וכדרך שפירש הרמב"ם (תשובה ג,ד) על 'כל המלבין פני חברו... או המבזה את המועדות... וכיו"ב, ברגיל לעשות כן. וכן יש בתוס' ברכות להלן סא. וע"ע תוס' בכורות נד. ד"ה ושני.

ז'להג הרבה יגיעת בשר... כל ההוגה בהן טועם טעם בשר'. משמע שהדברים מוסבים על תורה שבעל פה שבה עוסק הכתוב. ואכן בכמה מקומות דימו את לימוד הגמרא לאכילת בשר (עפ"י תורת חיים). ע"ע בן יהודע; ספר שפתי צדיקים להר"פ דינאוויץ, פר' בא (ד"ה גם אל"ף בה"י מתחלפין).

וזה לשון הרב חיד"א ז"ל (בספרו פתח עינים): 'אפשר לפרש דהא דכתיב ולהג הרבה חוץ מדרשא דבסמוך, הוא טעם שני למה לא נכתבו – דעל ידי שהם בעל פה וצריכי רבנן למגריסניהו תדיר ולא פסיק, זה גורם להתקדש ולהשתעבד שעבודא דאורייתא, כי חיים הם למוצאיהם, ומרחקתו מן החטא. וזה שאמר ולהג הרבה – שהוגה בהן, על ידי זה יגיעת בשר – על דרך שאמרו 'שיגיעת שניהם משכחת עון'. וזה טעם גדול לתורה שבעל פה.

והוא טוב טעם לקדושת התנאים והאמוראים, מלבד תוקף עילוי נשמתם, שעל ידי שהיו מוכרחים תדיר לחזור על לימודם בעל פה, היה מזדכך גופם ותורה אגוני מגנא ואצולי מצלא. לא כן אחר שנכתבה הגמרא דבטלה הגירסה בהתמדה ושרו חכימיא למהוי כעמא דארעא. וזה מפתח גדול להבין האי דאחסור דרי, וסדר הבדלות בין חכמי ישראל'.

'מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דברי חברי'. לכאורה משמע שמותר לו לאדם למסור עצמו למיתה כדי שלא לעבור על איסור דרבנן, אעפ"י שאינו מחויב לעשות כן. ואמנם כן היא דעת הרא"ש (בע"ז ב"י, ור"י (מובא בהג"א שם ד,ב) והטור (יו"ד קנו) שבכל עבירות שבתורה שיעבור ואל יהרג, אם ירצה אדם להחמיר על עצמו וליהרג – רשאי [נוכיניו לדין, שאף במצוות דרבנן רשאי. ואולם מהרי"ק (קלו ד"ה ועל) כתב שלא אמר הסמ"ק (מד) שמדת חסידות יש בדבר אלא באיסור תורה אבל באיסור דרבנן לא. אך זהו רק כשמכוין הנכרי להנאת עצמו, וי"ל שכאן היתה מרחפת שאלת שמד וגזרות על הדת, ולכך יש בדבר מדת חסידות].

ואולם אין כן דעת הרמב"ם (יסודי התורה ה,ד) אלא כל מי שנאמר בו 'יעבור ואל יהרג ונהרג ולא עבר – הרי זה מתחייב בנפשו. ושמא יש לומר שבמקום שאין ברי לו שימות, אף להרמב"ם מותר להחמיר, וכמו כאן שלבסוף הביאו לו מים (עפ"י תורת חיים).

ויש מפרשים שאין מדובר כאן על סכנה מוחשית במניעת אכילה ביום אחד, אלא שהיה נחלש בכך ועלול הוא יותר לקרב מיתתו בעתיד אם יענישוהו וכד' (עפ"י בן יהודע).

ובלאו הכי יש ליישב על פי סברת הגמוקי-יוסף (מובא בכס"מ הל' יסוה"ת שם) שמודה הרמב"ם באדם גדול וחסיד ורואה שהדור פרוץ בדבר, רשאי לקדש את השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה. וכן כתב להוכיח מכאן וממקומות רבים בספר 'אוצר המלך' (שם).

ע"ע בענין זה ביוסף דעת סנהדרין עד.

[וזה לשון רבי יהודה בן הרא"ש ז"ל (שו"ת זכרון יהודה כט): 'כאשר כתבת בנטילת ידיים כן הוא – שאינו יכול לקנחם בעפר לאכילה... וידוע הוא שיש לו להמתין עד שידוע שיהיה לו מים. הלא תראה כמה החמיר בנט"י רבי עקיבא כשהיה חבוש. גם כי מדת חסידות, נלמוד ממנה שיש לאדם לעשות כל יכלתו שלא יאכל בלא נטילה'].

'מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות. שחרות כעורב – במי אתה מוצאן, במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש'. הוא יכול לעמוד על קוצי האותיות לרמוז מהן אותן הלכות שנתחדשו בכל דור ודור, שכבר ניתנו ממסיני ברמיזה (עפ"י מהרש"א).

דף כב

זמשלם לשנאיו אל פניו להאבידו. א"ר יהושע בן לוי: אילמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו;

דפים כ – כא

לה. א. למי הותרו פסי ביראות והיכן, ולמי לא הותרו?

ב. בורגנים שמחוץ לעיר המתעברים עמה למדוד תחום העיר מהם – האם נוהגים בבבל ובשאר ארצות?

א. אמר רבי יצחק בר אדא (אמי): לא הותרו פסי ביראות אלא לעולי רגלים בלבד. וכן לכל כיוצא בהם כגון לתלמידים ההולכים ללמוד תורה (ולכל צורך מצות הרבים. ריטב"א. וערש"י ומאירי), שלכך אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב: אין פסי ביראות בחו"ל מלבד בבבל, מפני שאין מצויות שם ישיבות. לפי לשון אחת אף בבבל שמצויות שם ישיבות לא הותרו פסי ביראות, מפני שהמים משופעים שם ולא הותרו אלא במקום הדחוק במים.

בברייתא שנו, לא הותרו פסי ביראות אלא לגבי בהמה בלבד [כלומר בהמת עולי רגלים], אבל אדם – מטפס ועולה מטפס ויורד. ואם היו רחבים שאי אפשר לו לטפס – אפילו לאדם מותר. ואעפ"י שהותרו בשביל בהמות, אמר שמואל לא הותרו אלא לבאר מים חיים שהם ראויים לשתית אדם. [ודברי שמואל שנויים במחלוקת תנאים, כדלהלן כב-כג].

א. התוס' צדדו לפרש שכאשר ישנה בהמה והותרו הפסים, שוב מותר למלאות גם לצורך אדם [וברחבים מותר להתקין מלכתחילה לאדם אף כשאין בהמה]. וכן מותר שאר טלטול לצורך האדם כאשר עשה פסים לצורך הבהמה. וגם אם לא נפרש כן ונאמר שלאדם אסור למלאות לעולם, מ"מ אם דלה לבהמה ונשתייר – אותו שיויר מותר לאדם.

ב. הרא"ש וש"פ נוקטים כלשון אחרונה, שאין התר פסי ביראות לא בבבל ולא בחו"ל.

מרבנו יהונתן משמע שאין דין זה קיים כלל לאחר החורבן (גם השו"ע לא הביא דין זה). אך פשט דברי האו"ז לא משמע כן אלא במקום שיש הולכים ללמוד תורה מותר. וכן בירושלמי נחלקו הדעות האם בזמן הזה יש התר פסי ביראות (ע' בהגהות חשק שלמה).

ובזמן שהיו עולי רגלים או במקום שמצויים שלוחי מצוה, כתבו הרשב"א והר"ן שהותר לדלות לכל בהמה, אף אם אין שם בהמת עולי רגלים, אלא שעיקר התקנה היתה לצורך עולי רגלים. ג. בור שאין לו תנאי רשות היחיד – הריהו 'כרמלית' ומותר למלאות על ידי פסים אף על פי שאינו באר מים חיים (עפ"י תוס' שבת צט: ולכאורה משמע שבו מותר אף לאדם, ולא רק לשלוחי מצוה).

ב. אמר רב ירמיה אמר רב: אין 'בורגים' בבבל. מפני שמצויים שם שטפונות. ולפי לשון אחרת אף בחו"ל אין התר בורגנים משום שמצויים שם גנבים, הלכך אינם חשובים להיות 'בתים'.

הרי"ף והרא"ש נקטו כלשון אחרונה. ומשתנה הדבר בכל מקום ומקום, אם מצויים בו גנבים אם לאו (עפ"י משנ"ב שצח סקל"ג).

[מבואר בסוגיא (לפרש"י) שערים חריבות שנשארו בהן מחיצות מן הבתים, מתעברים עם העיר אעפ"י שאין בהן דיורים].

דף כב

לו. א. מהו השטח המקסימלי שאפשר לתקנו ב'פסי ביראות' להתיר הטלטול בו?

ב. מה דינו של מקום מגולה המוקף מחיצות והוא יותר מבית סאתים? ומה הדין בכגון זה בדירה מקורה העשויה בשביל השטח המגולה שמחוצה לה?